

Pedagógusok fogyatékossgal élő személyek iránti érzékenyítésének attitűdvizsgálata a Közép-Európai régióban

Attitude investigation of teachers' sensitization towards people with disabilities in the Central European Region

Orbán-Sebestyén Katalin¹, Sáringerné Szilárd Zsuzsanna², Farkas Judit³, Ökrös Csaba³

1 Testnevelési Egyetem, Sporttudományok Doktori Iskola

2 Semmelweis Egyetem, Pető András Kar

3 Testnevelési Egyetem

Absztrakt: A többségi társadalom fogyatékossgal élő személyek iránti attitűdje nagymértékben befolyásolja az érintettek életvitelét és lehetőségeit. A különbözőségek, így a fogyatékossgal elfogadásának egyik leghatékonyabb eszköze a megfelelő irányú és mértékű attitűdváltozás létrehozása, amelynek egyik leghatékonyabb módja az érzékenyítés, amellyel lehetőség nyílik tudatosan hatni és a tapasztalatok bővülésével létrehozni egy pozitív szemléletváltást a fogyatékossgal élő emberek környezetében élők körében. Ebben a folyamatban a család, a barátok, az iskolatársak – és nem utolsósorban – a pedagógusok szerepe meghatározó (Meggyesné és Máténé, 2013; Dóczi, Gál és Sáringerné, 2014). Tanulmányunkban bemutatjuk, hogy egy fogyatékossgal élő emberek iránti érzékenyítő program milyen attitűdváltozásokat okozhat általános iskolában dolgozó magyarországi és magyar anyanyelvű erdélyi és felvidéki pedagógusoknál (N=26). Az érzékenyítő program része volt a fizikai aktivitás érzékenyítő szerepének és feladatának bemutatása is, hiszen kiváló eszköz lehet a társadalmi befogadás ösztönzésére, de a tapasztalatok azt mutatják, hogy még mindig nem elegendő a szükséges szakmai ismeret a pedagógusok körében sem (Dóczi, Gál és Sáringerné, 2014). Kvantitatív (kérdőíves) módszerrel végzett kutatás során vizsgáltuk a pedagógusok attitűdváltozásának három komponensét, amelynek eredményei megmutatták, hogy egyetlen program is milyen mértékű pozitív változást okozhat, ha az érintettek szocio-demográfiai jellemzőit is figyelembe véve vizsgáljuk az eredményeket. A csak női megkérdezettekkel álló minta különbözősége legfőképpen a szakmai végzettségükben mutatkozik, mégis mindannyiukról elmondható, hogy pedagógusként nyitottak voltak a fogyatékossgal élő emberek iránti érzékenyítésre és mindhárom vizsgált attitűdjük – szignifikáns eredményt mutatva – pozitívan változott a vizsgálat végére.

Kulcsszavak: érzékenyítés, attitűd, fogyatékossgal, inklúzió, fizikai aktivitás

Abstract: The attitudes of the majority society towards people with disabilities have a major impact on their lifestyles and opportunities. One of the most effective means of accepting differences, including disability, is to create the right direction and degree of attitude change, one of the most effective means of which is sensitization, which allows for awareness-raising and the creation of a positive change of attitude among people with disabilities in their environment through the broadening of experience. In this process, the role of family, friends, schoolmates and, last but not least, teachers is crucial (Meggyesné, Máténé, 2013; Dóczi et al., 2014). In our study, we show how a disability awareness programme can change the attitudes of Hungary and Hungarian-speaking primary school teachers (N=26) in Transylvania and Upper Hungary. The sensitization programme also included an introduction to the sensitizing role and tasks of physical activity, as it is an excellent tool for promoting social inclusion, but experience shows that the necessary professional knowledge is still insufficient among teachers (Dóczi et al, 2014). A quantita-

tive (questionnaire-based) study was conducted to investigate the three components of teachers' attitude change, the results of which showed the extent to which a single programme can lead to positive change when the sociodemographic characteristics of the participants are considered. The differences in the sample of only female respondents were mainly due to their professional qualifications, yet all of them were open to sensitizing people with disabilities as teachers and all three attitudes tested showed a positive change with significant results by the end of the study.

Keywords: sensitization, attitude, disability, inclusion, physical activity

Bevezetés

Manapság a világ nagyon sokszínű, és ebbe a sokféleségbe szinte minden belefér. A kölcsönöség pozitív és negatív hatásai az eltérő képességekkel rendelkező emberek iránt is egyértelműen megnyilvánul. A különbözőségek – így a fogyatékossgal – elfogadása mindennapi témává vált napjainkban. Ennek egyik legmeghatározóbb kérdése az érzékenyítés, melynek megvalósulása egyre nagyobb hangsúlyt kap. Az érzékenyítés célja tudatosan hatni és befolyásolni másokat és a tapasztalatok bővülésével létrehozni egy pozitív szemléletváltást, amely során a többségtől eltérőkkel szemben megértőbb és érzékenyebb környezet alakul ki. Ebben a környezetben csökkenhet az előítélet, a megszkott, sztereotip sémák és stigmák halványulnak (Meggyesné és Máténé, 2013). Ma már a tudomány, az oktatás és a technika fejlődésének segítségével, sok fogyatékossgal élő ember életvitelének minősége változik, de az a legfontosabb, hogy a többségi társadalmi környezet attitűdjén kell változtatni. Ehhez azonban lényeges szempont, hogy sem a szélsőséges szegregáció, sem pedig az „integráció mindenáron” elve nem követhető, a kettő között kell megtalálni az arany középutat (Erdei, 2016). Az érzékenyítés célja az elfogadás, amely társadalmi csoportonként eltérő módon zajlik a gyakorlatban és így szinte minden embernél egyéni eltéréseket mutat. Egyénenként változó az alkalmazkodó képesség, az érzékenység, az érzéketlenség. Cél az érzékenység optimumának elérése, amihez önkéntesség és nyitottság szükséges (Dóczi, Gál és Sáringerné, 2014). Ebben a folyamatban a család, a fogyatékossgal élő emberek környezetében élők és a pedagógusok szerepe meghatározó. Különböző pedagógiai módszerekkel tudatosan hatni és befolyásolni az érzékenységet, mindennapos feladat (Meggyesné és Máténé, 2013; Dóczi, Gál és

Sáringerné, 2014). A többnyire magyarországi civil szervezetek által indított érzékenyítő programok (*Kézzenfogva Alapítvány*, 2008; Kovács, 2016) segítségével szemléletmódváltás érhető el, amelynek eredményeképpen könnyebben megvalósulhat a fogyatékossgal élő emberek elfogadása, befogadása. A csoportok (tipikus fejlődési ütemű személyek és fogyatékossgal élő emberek) egymás közötti interakciói, személyes élményei segítséget nyújtanak új ismeretek elsajátítására, a fogyatékossgal élő társak képességsökkenéssel járó életvitelének megértésére, és ez a pozitív üzenet beépül a tipikus fejlődési ütemű emberek értékrendjébe is (Dóczi, Gál és Sáringerné, 2014). A tanulmány célja a kutatásban résztvevő pedagógusok fogyatékossgal élő emberek iránti attitűdváltozásainak bemutatása szocio-demográfiai jellemzőik figyelembevételével.

A pedagógusok érzékenyítésének jelentősége

A pedagógusok – munkájuk során – egyre gyakrabban találkoznak sajátos nevelési igényű (továbbiakban: SNI) gyermekekkel, tanulókkal, hiszen létszámuk évről évre nő (2015/2016-os tanév: 83.954 fő, 2019/2020-as tanév: 91.331 fő, adatok: KSH, 2020). A sajátos nevelési igényű tanuló: „az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi, értelmi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékossgal együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd.” (2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 4. § 13.)

Habár a mai oktatás eszköztára igen gazdag, a mindennapi nehézségek feldolgozásához sok esetben még mindig kevés eszköz, módszer és lehetőség áll rendelkezésükre. Gyakran előfordul az is, hogy a pedagógusok nem kapnak kellő mennyiségű

támogatást, pedig óriási szükség lenne az átfogó elméleti és gyakorlati ismeretekre és olyan módszertani eszközökre, amely a fogyatékossgal élő gyermekek inkluzív nevelését elősegíti (Csányi, 2007; Dorogi, 2012; Orbán-Sebestyén, Sáringerné és Ökrös, 2019; Szabó, Ács, Kéri, Pusztafalvi, és Vass, 2020). Az érzékenyítés széles körű megjelenése olyan szemléletmódváltást és támogató környezetet teremt, amelyben a fogyatékossgal élő személyek is aktív szerepet vállalnak a társadalomban. Fontos szempont, hogy a pedagógusok, a szülők és a fogyatékossgal élő személyek közvetlen környezete is részt vegyen az érzékenyítő programokon, hiszen így érhető el, hogy a többségi társadalom bekapcsolódjon és kialakuljon egy szemléletformáló, pozitív attitűddel rendelkező közösség, és mindezek által megvalósuljon az optimális társadalmi integráció (Meggyesné és Máténé, 2013).

Az inklúzió jelentősége és megjelenése a pedagógiában

A hazai inklúziós szemlélet megjelenése az 1990-es évekre tehető, amikor is a nyugat-európai szakirodalmak alapján kezdtek el a kutatók a hazai körülmények feltérképezését és vizsgálatát (Némethné, 2009, Réthyné, 2002). Az inkluzív nevelés gyakorlata Magyarországon csak a rendszerváltás utáni oktatásban jelenik meg, bár a 80-as években már számos hazai oktatási kísérlet történt. A sajátos nevelési igényű tanulók többségi iskolában történő együtt tanulásának lehetősége, hazánkban az 1993-as közoktatási törvény bevezetése óta adott. A tapasztalat azt mutatja, hogy a pedagógiában megvalósítandó integráció, sajnos nem zökkenőmentes, hiszen a pedagógusképzésben mind a mai napig csak hiányosan, vagy egyáltalán nem szerepel (Dimitriou, 2008; Dorogi, 2012) és kevésnek mondható az is, amit a pedagógus hallgatók, egyetemi kurzusaikon elsajátíthatnak. Így az inkluzív oktatási szemlélet mindmáig nem alakult ki teljesen (Kiss, 1996; Dorogi, 2012; Erdei, 2016; Kovács és Bihari, 2019; Orbán-Sebestyén, Sáringerné és Hunyadi, 2018; Orbán-Sebestyén, Sáringerné és Ökrös, 2019; Szabó és mtsai, 2020).

A kutatás során megfogalmazott kérdések

1. Milyen irányú és mértékű attitűdváltozást okozott az érzékenyítő program a vizsgált pedagógusokban?
2. Melyik attitűdkomponens változott az értelmi,

az érzelmi és a viselkedési komponensek közül a legnagyobb mértékben?

3. Van-e különbség a magyarországi, az erdélyi vagy a felvidéki magyar pedagógusok attitűdváltozása között?
4. Van-e különbség az érzékenyedés mértékében a pedagógusok iskolai végzettségét tekintve?

A minta

A mintát – előre meghatározott szempontok alapján – az érzékenyítő programon résztvevő pedagógusok (az alapítvány által kiválasztott személyek) adták. A kiválasztás fő szempontja az volt, hogy olyan magyarországi, erdélyi és felvidéki többségi iskolában dolgozó pedagógusok vegyenek részt a programban, akik többnyire tipikus fejlődési ütemű gyerekekkel foglalkoznak, de érdeklődnek a fogyatékossgal élő emberek társadalmi integrációja és inkluzív fejlesztése iránt. Az alapítvány az együttműködő partnerintézmények pedagógusai közül választotta ki ezt a 26 főt, akik közül 8 fő (31 %) Magyarországon, 10 fő (38 %) Szlovákiában (Felvidéken), 8 fő (31 %) pedig Romániában (Erdélyben) dolgozik.

A vizsgálat módszere

A megvalósult érzékenyítő program

Az érzékenyítő program egy fogyatékossgal élő személyeket támogató alapítvány egyik nemzetközi projektjének keretén belül valósult meg, ahol a cél az volt, hogy ismereteket adjanak át általában a fogyatékossgáról, illetve azokról a nehézségekről és akadályokról, amelyekkel mindennapi életük során a fogyatékossgal élő emberek szembe kell nézniük. Az öt napos (30 órás) program közös aktivitások, interaktív gyakorlatok (sportfoglalkozások, csapatépítő interaktív játékok stb.) segítségével találkozási lehetőséget biztosított mind a fogyatékossgal élő, mind pedig a tipikus fejlődési ütemű emberek számára (Kézenfogva Alapítvány, 2021). Bemutatásra került a helyes és aktuális terminológia használata és ezáltal segítséget kaptak a résztvevők ahhoz is, hogy a fogyatékossgal élő személyek emberi méltóságuk terén tiszteletet kapjanak, valamint a lehető legkifejezőbb módon tudjanak kommunikálni velük. A projekt során különböző érzékenyítő gyakorlatok segítségével lehetőség nyílt a résztvevők számára, hogy a fogyatékossgal élő emberek nehézségeit

átélhessék és átérezhessék, hogy élményeiket feldolgozhatják és megérthessék, illetve a szülők támogatásának és bekapcsolódásának menetét is megismerhessék. Az érzékenyítő program része volt az akadálymentesítés feladatának bemutatása, a témával kapcsolatos világnapok megismerése és az azokkal kapcsolatos figyelemfelkeltés mellett a fizikai aktivitás és a sport, mint az érzékenyítés egyik leghatékonyabb eszközének ismertetése. Az érzékenyítő programon belül kipróbálhatók voltak azok a sportban használatos segédeszközök, amelyek lehetővé teszik az inkluzív sportoktatás és az adaptált testnevelés (fizikai aktivitás) megvalósítását (*Kézenfogva Alapítvány*, 2021). Így a pedagógusok és a tanulók megismerkedhettek a látássérült sportok közül a „showdown”-nal és a csörgőlabdával, a mozgásszervi fogyatékossgal élő emberek számára adaptált kerekesszékes sportjátékokkal, illetve a MATP-vel, amelyet az értelmi fogyatékossgal élő emberek számára fejlesztettek ki. Az adaptált fizikai aktivitás az emberi mozgástudomány egy ága. Olyan embereknek segít, akiknek a fizikai aktivitásban való részvételéhez adaptáció vagy módosítás szükséges, és ezekhez eszközök, feladatkritériumok, instrukciók, egyedi szabályok társulnak (*IFAPA*, 2013; *Fótiné, Berencsi, Lénárt, Tóthné Kálbli, Vámos*, 2015). A programban kiemelt figyelmet kapott a mozgásos formában megvalósítandó érzékenyítés.

A vizsgálat során használt kérdőív

A kutatáshoz kvantitatív kutatási módszert használtunk. A program előtt és után, egy nemzetközi önkéntes 'kérdőív és attitűdskála' (CATCH) segítségével vizsgáltuk meg az érzékenyítési programon résztvevő pedagógusokat. A program kezdetekor azonban egy szocio-demográfiai kérdőívet is kitöltöttünk velük, hogy korrelációs kutatást végezhesünk. A felhasznált nemzetközi (CATCH) kérdőív (*Rosenbaum, Armstrong és King*, 1986) validált magyar verzióját Pongrácz Kornélia készítette (*Pongrácz*, 2011), amely 36 értékelendő attitűdvizsgáló állításból áll. Az értékelés 1-5 pontig tartó Likert skálával történt. A kérdőívben attitűdönként 12-12-12 állítás szerepelt, amelyekre így 12-60 pont volt kapható. A háromféle attitűd, amelyet a kérdőív vizsgál: az affektív, vagyis az érzelmi, a kognitív, vagyis az értelmi és a viselkedési attitűd. A kérdőív segítségével, a fogyatékossgal

élő emberek iránti attitűdök összpontszámát lehet kiszámolni, amely e három alszkálán kapott pontszám összege, vagyis maximum 180 pont. Értelemszerűen az érzékenyítő program előtti össz-, és rész attitűdpontszámokat hasonlítottuk össze a program elvégzése után kitöltött pontszámokkal.

Adatfeldolgozás

A mért adatok felhasználásához SPSS for Windows 19.0 szoftvert, a kérdőíves adatfelvétel feldolgozásához pedig a párosmintás t-próbát használtuk, amellyel az érzékenyítő program előtt és után mért értékeket hasonlítottuk össze. Mivel a minta elemszáma kicsi volt, így leíró statisztikával vizsgáltuk még a résztvevőket családi állapotuk és iskolai végzettségük alapján, valamint rákérdeztünk arra is, hogy a megkérdezetteknek van-e un. „fogyatékossgai előtapsztalata”, vagyis korábban foglalkoztak-e fogyatékossgal élő emberekkel, gyerekekkel.

Eredmények

Mintajellemzés

A kutatásban részt vevő 26 pedagógus mindegyike nő volt. A válaszadók többsége (65%) családban él, 73%-ának van saját gyermeke. Kérdésként felmerült, hogy van-e a pedagógusoknak fogyatékossga, vagyis olyan résztvevő, aki már önmaga által is személyesen érintett a témát illetően. Erre 2 fő (7,6%) válaszolt igennel, mindketten mozgásszervi fogyatékossgal élnek. Az iskolázottságra kérdezve a pedagógusok 11,5%-a válaszolta azt, hogy nincs felsőfokú végzettsége, illetve szakirányú végzettsége, a többiek főiskolát vagy egyetemet végeztek. A kérdőív kitért arra is, hogy van-e már gyakorlatuk fogyatékossgal élő emberekkel, amelyre többségük (69,2%) igennel válaszolt; ők átlagosan 2,5 évet töltöttek a szakterületen. A fogyatékossgai típusra rákérdezve válaszként a többség az értelmi fogyatékossgát és az autizmus spektrumzavart jelölte meg.

Az érzékenyítő program vizsgálata – a program előtti és utáni mérés értékeinek összehasonlítása

A nemzetközi attitűdváltozást vizsgáló kérdőívet két alkalommal töltötték ki a pedagógusok. Először az érzékenyítő program előtt, majd közvetlenül a program után, hogy érzékelhető legyen

az, hogy milyen attitűddel rendelkeztek eleinte és hogyan és milyen mértékben változott attitűdjük a program végére.

A program előtti mérést a program utánival összevetve, mind a 36 állítás esetében pozitív

irányú változást tapasztaltunk. A 36 item esetében 23 állításnál szignifikáns ($p < 0,05$) volt a változás. Ezeknél az itemeknél 10 állításnál az értelmi, 7-nél az érzelmi és 6 állításnál a viselkedési attitűdben történt a pozitív változás.

1. táblázat: A különböző attitűd komponensek átlaga a program előtt és után

	Program előtt		Program után	
	M	SD	M	SD
Érzelmi attitűd	43,93	5,18	49,35	5,11
Viselkedési attitűd	48,15	4,68	50,88	4,17
Értelmi attitűd	44,00	3,26	48,27	3,99

Szocio-demográfiai adatok és az érzékenyedés összefüggéseinek vizsgálata

A szocio-demográfiai adatok és az érzékenyedés összefüggéseinek vizsgálata során a minta kis elemszáma miatt leíró szinten vizsgáltuk az egyes csoportok közti különbségeket. A különbségeket az attitűd változás pontszámával jellemeztük, a program előtti és utáni értékek felhasználásával.

A családi állapot vizsgálatánál mindenhol pozitív attitűdváltozás történt, kivéve a hajadonok

viselkedési attitűdváltozásának esetében, de náluk a többi attitűdpontszám is kisebb volt, mint a többiekénél. A családosok kezdő attitűdpontszáma a többiekéhez képest azonban magasabb volt, vagyis ők eleve „érzékenyebbek” voltak fogyatékossgal élő embertársaik iránt, így kisebb mértékű attitűdváltozás történt náluk, azokhoz a résztvevőkhöz képest, akik nem családban élnek (egyedülálló, hajadon vagy elvált) és kevésbé érzékeny alapokkal jöttek a programra.

2. táblázat: Az attitűdváltozások mértéke a pedagógusok családi állapota és iskolai végzettsége szerint

Attitűd pontszám	Végzettség				Családi állapot			
	PhD (n=1)	Egyetem (n=12)	Főiskola (n=10)	Középfokú vagy nem szakirányú diploma (n=3)	Családos (n=17)	Egyedülálló (n=3)	Elvált (n=4)	Hajadon (n=2)
Érzelmi attitűd	0	5,6	3,7	12	6,82	9,66	7,25	0
Viselkedési attitűd	5	3,08	0,9	6,66	4,94	3,66	3,5	-3
Értelmi attitűd	-2	3,08	2,9	7,66	4,94	4,66	3,75	0,5

Végül, de nem utolsó sorban kíváncsiak voltunk arra is, hogy a három különböző országból érkezett pedagógusok között van-e szignifikáns különbség

az attitűdjük változásának tekintetében; ezeknek pontszámait a 3. táblázatban mutatjuk be.

3. táblázat A különböző országokból érkező pedagógusok attitűd-változásának átlaga és a növekedés mértéke

Pedagógusok		Érzelmi attitűd (utána)	Viselkedési attitűd (utána)	Értelmi attitűd (utána)
Magyarországi pedagógusok (n=7)	Átlag	50,85	53,28	48,14
	változás	4,91	3,72	4,05
Romániai (Erdélyi) pedagógusok (n=8)	Átlag	50,6	51,62	47,25
	változás	4,24	3,33	4,26
Szlovákiai (Felvidéki) pedagógusok (n=11)	Átlag	50,45	51,72	49,36
	változás	4,86	4,77	4,8

Összefoglalás

Összességében elmondható, hogy a pedagógusok számára szervezett érzékenyítő program sikeres volt, célját elérte és a résztvevők (N=26) mindhárom (érzelmi, értelmi, viselkedési) vizsgált attitűdje pozitív irányba változott. Az attitűdmérés során vizsgáltuk a megkérdezettek családi állapotát, az esetleges saját fogyatékossgát, a fogyatékossgai előtapasztalatot, az iskolai és szakirányú végzettséget és azt is, hogy melyik pedagógus melyik országban él és tanít.

A minta kis elemszáma miatt további vizsgálatot végeztünk a résztvevőkkel kitöltetett szociodemográfiai kérdőív segítségével, amely adatokat leíró statisztikával vizsgáltuk meg. Ennek alapján elemeztük, hogy a megkérdezettek legmagasabb iskolai végzettsége mennyire befolyásolta az attitűdváltozásukat. A szakképzettséget illetően a válaszadók között volt – segítő szakmát tanult - gyógypedagógus és konduktor is, akikről feltételeztük, hogy „kezdeti” érzékenyséjük mértéke a fogyatékossgal élő emberek iránt eleve magasabb pontszámú, hiszen több ismerettel rendelkeznek, mint azok, akik középfokú végzettséggel rendelkeznek. Róluk azt feltételeztük, hogy alacsonyabb pontszámú a „kezdeti” (program előtti) érzékenyséjük, hiszen kevesebb az ismertük is a témát illetően.

Az eredmények alapján elmondható, hogy a középfokú végzettséggel vagy nem szakirányú felsőfokú pedagógiai végzettséggel rendelkező pedagógusoknál érte el a program a legnagyobb mértékű hatást és így a legnagyobb attitűdváltozást mindhárom komponens esetében, míg a legkisebb

változás a doktori végzettséggel rendelkező pedagógusok esetében történt (2. táblázat). Meg kell jegyezni, hogy Szlovákiában a pedagógusokról és szakdolgozókról szóló 138/2019-es törvény értelmében az SZK 1/2020-as Kormányrendelet határozza meg a szakképesítésre vonatkozó követelményeket. A törvény szerint egy óvodapedagógus dolgozhat középfokú pedagógiai végzettséggel, az érettségi utáni un. felépítmenyi szak elvégzésével, illetve más - pedagógiai szakon szerzett - felsőfokú végzettséggel is (A Szlovák Köztársaság 138/2019. tv, SZK 1/2020.kormányrendelet), de erre a magyar és a román oktatási törvények nem adnak lehetőséget, ezért szerepelhettek középfokú vagy nem szakirányú diplomával rendelkező pedagógusok is a megkérdezettek között. Az eredményeink azt mutatták, hogy a középfokú végzettséggel rendelkező pedagógusok érzelmi attitűdjének változása 12, viselkedési attitűdjének változása 6,7, míg értelmi attitűdjének változása 7,6, amely a szakirányú felsőfokú végzettséggel rendelkező pedagógusok esetében már kisebb (érz.: 5,6, vis.: 3,08, ért.: 3,08), de legkisebb a doktori fokozattal rendelkező pedagógusoknál volt, vagyis beigazolódott, hogy minél képzetesebb a témával kapcsolatosan a megkérdezett, annál kisebb mértékű attitűdváltozást okozott nála az érzékenyítő program. Az eredmény minden esetben szignifikáns ($p < 0,05$).

A családi állapot tekintetében megállapítható, hogy jelen populációban a családos pedagógusok a program előtti érzékenységet tekintve általában már érzékenyebbek voltak a fogyatékossgal élő emberek iránt, ezért számukra kisebb mértékű

attitűdváltozást eredményezett a képzés. A korábbi pszichológiai attitűdkutatások (Kovács és Bihari, 2019) esetében az a tapasztalat, hogy azok az emberek, akiknek van családja, érzékenyebbek a fogyatékos személyek iránt, amely feltételezés nálunk is bebizonyosodott, mert – ezek a megkérdezettek –, mindamelllett, hogy eleve magasabb érzékenységi pontszámmal rendelkeztek, a program végére is jobban érzékenyedtek, mint azok, akik a hajadon vagy az elvált státuszt jelölték meg. A származási országok tekintetében a kapott eredmények alapján megállapítottuk, hogy – valószínűleg a kis elemszámú minta miatt – az eredmények egyetlen esetben sem voltak szignifikánsak, de összességében ez nem befolyásolta azt a tényt, hogy itt is mindhárom attitűd pozitív irányba változott bármely országból is érkezett a résztvevő pedagógus (4. táblázat).

Bár voltak eltérések a vizsgált kérdésekben, a bemutatott eredmények alapján elmondható, hogy minden összefüggésben és esetben pozitív változás volt mérhető mindhárom attitűd-komponens esetében, amely az ötnapos érzékenyítő program hatékonyságát mutatja. Nagyon fontos megjegyezni, hogy a tapasztalat és a korábbi attitűdkutatások (Dorogi, 2012; Orbán-Sebestyén, Sáringerné és Ökrös, 2019; Szabó és mtsai, 2020) szerint is a hosszú távú és tartós érzékenyedéshez újabb érzékenyítő programok és/vagy közvetlen interakciók szükségesek fogyatékossgal élő és nem fogyatékos emberek között, valamint az, hogy a pedagógusok körében a fogyatékos témával foglalkozni kell, hiszen a pedagógusok egyik feladata, hogy tegyenek a társadalom és a közösség szemléletformálásáért (Dorogi, 2012; Orbán-Sebestyén, Sáringerné és Ökrös, 2019; Szabó és mtsai, 2020).

A kutatás következtetéseként elmondható, hogy véleményünk szerint érdemes lenne az ötnapos programot idővel megismételni, hiszen minél több alkalommal éri inger és pozitív változás a résztvevőket a fogyatékossgal témájával kapcsolatosan, annál magasabb pontszámot érnek el egy attitűdmérés során, amelyből következtethető, hogy így könnyebben elsajátítják az inkluzív gondolkodásmódot és formálnak saját pozitív véleményt arról, hogy hogyan valósítható meg az integrált oktatás a többségi iskolákban és a társadalom különböző csoportjaiban.

Felhasznált irodalom

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 4. § 13.
- A Szlovák köztársaság 138/2019. számú törvénye. From: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2019/138/20190901.html>
- A Szlovák Köztársaság SZK 1/2020-as Kormányrendeletének 2.§. 1. sz. melléklete. From: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2020/1/vyhlasene_znenie.html
- Csányi Y. (2007): Integráció és inklúzió. Nemzetközi és hazai körkép. In: Girasek János (szerk.): *Inkluzív nevelés – a tanulók hatékony megismerése. Kézikönyv a pedagógusképző intézmények részére*. Sulinova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht., Budapest, 138-163.
- Dimitriou Sz. (2008): Integrált / inkluzív oktatásban részesülő fogyatékos tanulók oktatása Magyarországon, doktori értekezés, Semmelweis Egyetem Nevelés- és Sporttudomány Doktori Iskola. Sport-, nevelés- és társadalomtudomány című program.
- Dóczi T., Gál A., Sáringerné Sz. Zs. (2014): Társadalmi befogadás a sportban és a sport által. A fizikai aktivitás és a sport magyarországi dimenzióinak feltárása TÁMOP-6.1.2/11/2-2012-0002
- Dorogi L. (2012): A fogyatékos személyek teljesítménysportja és annak hatása a sport különböző szintjeire, doktori értekezés, Semmelweis Egyetem Nevelés- és Sporttudományi Doktori Iskola
- Erdei N. (2016): A fogyatékkal élő emberek elutasításának és elfogadásának története napjainkig és helyzetük a mai oktatási rendszerben. Különleges Bánásmód, II. évf. 2016/3. szám, 41-49.
- Fótiné H. É., Berencsi A., Lénárt Z., Tóthné Kálbli K., Vámos T. (2015): Nemzetközi tekintés az inkluzív testneveléssel kapcsolatos kutatásokra a sajátos nevelési igényű tanulók szemszögéből In: Révész L., Csányi T. (szerk.): *Tudományos alapok a testnevelés tanításához. II. kötet: A testnevelés és az iskolai sport neveléstudományi, pszichológiai és kommunikációs szempontú megközelítései*. Magyar Diáksport Szövetség, Budapest 177-198.
- IFAPA (International Federation of Adapted Physical Activity) (2013): APA Definition and

- Philosophy. Elektronikus dokumentum. www.ifapa.biz/?q=node/7, letöltve: 2013. 09. 18
11. Kézenfogva Alapítvány (2008): Szakértői anyag a fogyatékos emberek számára tartós bentlakást nyújtó intézményrendszer átalakításához. Budapest, 2008.
  12. Kézenfogva Alapítvány (2021): Fogyatékosági témahét feladat- és gyakorlatgyűjtemény – Törzsanyag In: *Komplex Érzékenyítő Program megosztása és adaptálása a Közép-Európai régióban*, Erasmus+ Program, Budapest, 2019-1-HU01-KA201-060932
  13. Kiss Á. (1996): Értelmi fogyatékosok a középiskolások szemével, *Iskolakultúra* 1996/1. 33-37
  14. Kovács E., Bihari Zs. (2019): Pedagógushallgatók fogyatékkal élők együttneveléséről alkotott véleményei, *Educatio* 28 (4), 819-828
  15. Kovács K. (2016): Sport és inklúzió. In: *Inkluzív nevelés - inkluzív társadalom*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 294-316.
  16. Központi Statisztikai Hivatal, from: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1920/index.html>
  17. Meggyesné H.T., Máténé H.T. (2013): A társadalmi érzékenyítés módszertana kisgyermekkorban I. „Mentor(h)áló 2.0 Program” TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1- 2013-0008 projekt from: http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/A_tarsadalmi_erzekenyites_modszertana_kisgyermekkorban/index.html
  18. Némethné T. Á. (2009): Tanári attitűdök és inkluzív nevelés, *Magyar Pedagógia* 109. évf. 2 szám 105-120.
  19. Orbán-Sebestyén K., Sáringerné Sz. Zs., Hunyadi K. (2018): Inkluzív sportoktatás az integrált szemléletű nevelésben - A Testnevelési Egyetem Inkluzív sportoktatási szakirányú továbbképzésének előzményei, *Testnevelés Sport Tudomány*, 3. évfolyam, 1-2. szám / Year 3, Issue 1-2 2018. 73-78.
  20. Orbán-Sebestyén K., Sáringerné Sz. Zs., Ökrös Cs. (2019): Egyetemi hallgatók fogyatékossgal élő emberek iránti attitűdjének vizsgálata (feltérképezése), MSTT Konferencia, előadás, 2019
  21. Pongrácz K. (2011): A Reliable Attitude Measurement Method for Analyzing Children Attitudes towards Handicapped Schoolmates: The Adaptation of CATCH Attitude Scale (Chedoke-McMaster Attitudes towards Children with Handicaps Scale) in Hungary. In: János Tibor Karlovitz (szerk.) 4th International Conference for Theory and Practice in Education: Society and Education. 196 p. Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2011.06.09- 2011.06.11. Budapest: Neveléstudományi Egyesület, 2011. p. 146.
  22. Réthy E-né (2002): A speciális szükségletű gyermekek nevelése, oktatása Európában. *Magyar Pedagógia*, 102. 3. sz. 281-300.
  23. Rosenbaum P.L., Armstrong R.W., King S. M. (1986): Children's Attitudes Toward Disabled Peers: A Self-Report Measure, *Journal of Pediatric Psychology*, Volume 11, Issue 4, 1 December 1986, 517-530,
  24. Szabó Z., Ács P., Kéri K., Pusztafalvi H., Vass L. (2020): Fogyatékossgal élők sportjával kapcsolatos attitűdvizsgálat, *Sport és Egészségtudományi munkafüzetek*, Pécsi Tudományegyetem, Pécs, IV. Évf. 2. szám, 40-55.